

L'ARBOÇ, A TRAVÉS DELS SEUS DOCUMENTS (SEGLES XI-XIII)

MARIA BONET I DONATO
JUAN ANTONIO RESINA NAVAS

L'estudi reconstrueix els primers temps documentats de l'Arboç medieval. Primer se situa l'aparició de l'Arboç en el seu context històric. En segon lloc es fa una aproximació al problema de la repoblació del lloc. En un tercer apartat es descriu la incidència del monarca com a senyor de l'Arboç.

L'ARBOÇ, A TRAVÉS DELS SEUS DOCUMENTS (SEGLES XI-XIII)

1.- INTRODUCCIÓ

La present comunicació pretén aprofundir en el coneixement de la història de l'Arboç a través de les primeres fonts documentals escrites. El marc cronològic que proposem arranca del primer document conegut, del segle XI, en el qual s'esmenta el seu nom, i arriba fins a principis del XIII, on ja es veuen definits els trets fonamentals de la consolidació del poder reial a la vila de l'Arboç. Això es manifesta en la delimitació d'un cos jurídic: integració de la vila al patrimoni regi, concessió de mercat i fira, i nomenament de batlle.

La problemàtica que se'ns presenta en aquest treball és doble; per una banda la documentació és minsa i sense continuïtat. Per l'altra ens trobem en una zona poc i mal estudiada. No hi ha estudis generals del Penedès en aquest període. Els estudis concrets que s'hi troben es mouen dins el que s'anomena història positiva: simple recopilació de dades, mancades de contextualització en el marc històric general i de la seva interpretació.

Agraïm a la nostra companya Rosa M. Urpí i Casals la desinteressada col·laboració i la seva paciència. Regraïem a Rafael Conde Delgado de Molina, director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el seu incondicional ajut i esperem la propera publicació del seu treball sobre el «Llibre Vermell», tan necessari per a l'estudi de l'Edat Mitjana de l'Arboç.

2.- EXPANSIÓ DEL COMTAT DE BARCELONA AL PENEDEÈS

L'ocupació cristiana del Penedès s'enceta el segle X. Olèrdola, que esdevindrà centre d'operacions militars i rosari de les talaies,⁽¹⁾ es reconstrueix l'any 929 i el 936 ja s'ocupa Castellví. Les colonitzacions tenen un caràcter agrari-militar i juntament amb la donació de terres s'obliga a la construcció d'una torre comuna.⁽²⁾ Els comtes Borrell i Miró les impulsaran. Aquestes colonitzacions en les valls de l'Anoia i el Gaià es van desenvolupar sobretot aprofitant el període de pau posterior al 985. Segons Josep M. Salrach,⁽³⁾ les ràtzies sarraïnes dels anys 1000, 1002 i 1003 podrien ser una resposta a l'obra repobladora que els barcelonins havien realitzat des del 985.

Les ocupacions s'amplien sota Ramon Borrell i Ramon Berenguer I. En època d'aquest s'establirà la línia del Gaià, i s'estabilitza la zona conquerida per un perfecte sistema de fortificacions, tot fent front als nuclis sarraïns occidentals.⁽⁴⁾

L'assoliment de la franja fronterera del riu Gaià s'emmarca en el programa de Ramon Berenguer I de conquerir i restaurar la seu metropolitana de Tarragona. La qüestió eclesiàstica quedava, per primera vegada i anticipant-se al moviment de conquesta del segle XII, supeditada a la militar. En un marc més ampli hi hauria l'esforç de la casa de Barcelona per estendre el seu domini fins a l'Ebre. Però les facilitats d'avanç i les paries més riques varen decantar l'interès cap a terres de Lleida.⁽⁵⁾

La voluntat de Ramon Berenguer I es pot veure reflectida en el seu testament. En aquest apareixen juntament a places de la Marca d'altres amb les quals pretén engrandir el comtat: «*et ipsam civitatem de Tarragona usque ad Tortuosam et ad fluvium Iberis, et ipsum castrum de Tamarit et de Cubellas et de Castellet et de Castro Vetulo et Capra usque ad fluvium Iberis*».⁽⁶⁾

L'augment del poder feudal desembocarà en la revolta de Mir Geribert (1041-1059). Els revoltats violaren les franqueses dels pagesos del Vallès i del Penedès. Es possessionà d'Olèrdola. Amb l'acabament de la revolta s'enceta una nova etapa d'enfortiment del poder comtal.⁽⁷⁾

3.- PRIMERS DOCUMENTS DE L'ARBOÇ

Fins ara es donava com a primera data on s'esmenta l'Arboç l'any 991-992.⁽⁸⁾ Aquest document és la dedicació de l'església de Sant Miquel del castell d'Olèrdola, feta pel bisbe Vives, de Barcelona. Dintre d'un seguit d'esglésies sufragànies, n'hi ha una sota l'advocació de Sant Julià. Va ésser mossèn Gaietà Viaplana⁽⁹⁾ qui començà el que nosaltres creiem una errada, identificar aquesta església amb la de l'Arboç, i ens sobta més encara que digués que en aquest document apareixia el nom Arbucio.

Ens sembla inversemblant creure que l'Arboç fos terme d'Olèrdola quan sempre al llarg de la seva història ha estat tan lligat a Castellet, fins i tot geogràficament. Encara avui es veu rodejat per aquest terme. Nosaltres som partidaris, juntament amb d'altres autors, com Salvador Llorac i Santis,⁽¹⁰⁾ de buscar i identificar aquesta església de Sant Julià, tot situant-la en altres contrades.

Dos són els documents servats d'època de Ramon Berenguer I que coneixem. El més complet és datat el 6 d'abril de 1061.⁽¹¹⁾ Es tracta d'una venda feta a tres persones, que aparentment sembla que no tinguin cap relació de parentiu. Se'ls venen tres mujades de vinya⁽¹²⁾ i una parellada de terra. La donació, la fa Ramon, fill de Bernat Otger, senyor de Castellet. L'Arboç queda inclòs en el terme de Castellet: «*in comitatum Barchinona in terminio de Kastelet in Arbucio*».

El senyor de Castellet apareix en diversos documents de l'època. Un dels seus fills, «*Rotlandus Bernardi*» de Castellet, va vendre l'any 1076 la meitat del castell de Castellet al comte Ramon Berenguer I.⁽¹³⁾ No és gens estrany que en el judici del testament d'aquest comte, de 12 de novembre de 1076,⁽¹⁴⁾ aparegui esmentat aquest castell.

Aquests terrenys es venen pel preu d'una euga i un pollí, i són donats en plena propietat. Expressió d'una economia d'intercanvi no monetari. En relació amb això recalcarem un aspecte lingüístic, simptomàtic d'una mentalitat específica. Ens referim a la fórmula d'intitulació del document, que diu: «*Raimundus, proli Bernardi, donator vel vinditor*». És freqüent, en aquesta època, el terme «donació» quan s'efectua una venda. Això és expressiu de l'«economia del regal», enfront de la mentalitat que apareixerà al segle XII, ja

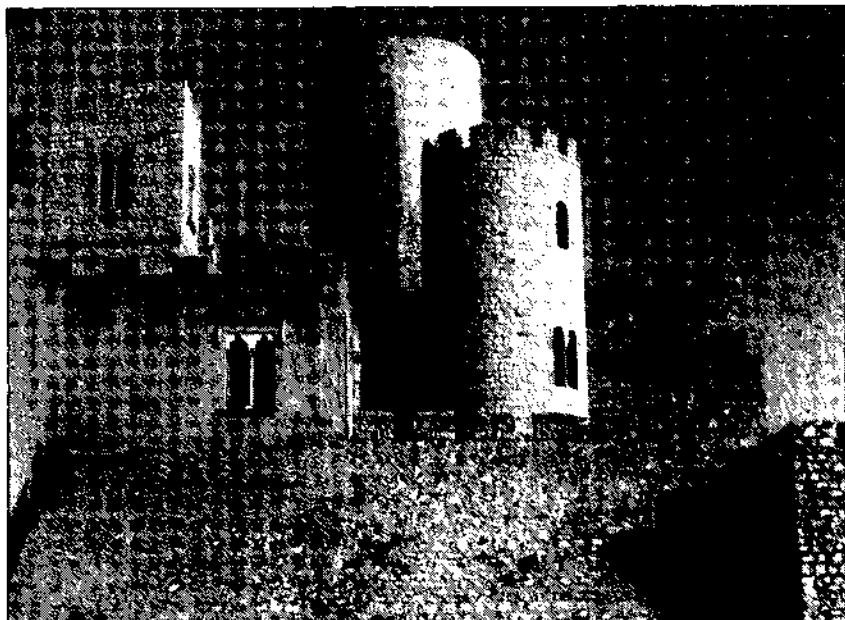
situada dins l'economia del benefici.¹⁵¹

Els termenals de les terres descrites en el document ens permeten constatar que la zona estava poblada amb anterioritat, ja que pels voltants de les peces de terra es troben vinyes. A més a més, s'hi afegeix el fet que el donador diu que les rebé del seu pare i alguns dels propietaris llindants són difunts.

Ramon Bernat de Castellet es reservà els delmes i primícies «ad ipsum kastrum de Arbucio». No tenim altra referència d'aquest castell de l'Arboç, no sabem res de l'existència de cap edifici o torre. Per això mateix ens decanem més per creure que es tracta d'un mot de tipus i significat jurídic. Seguim Pierre Bonnassie, per qui «castrum» és un terme abstracte que serveix per designar, a més de fortificació, el conjunt de territoris que domina el veguer o representant del poder senyorial.¹⁶¹

Per la topografia local anotem que a les afrontacions de la peça de vinya es parla de «strata publica» i «ipsa Serra». Podria tenir alguna cosa a veure amb el topònim d'una partida de terra actual, situada a la zona de l'escorxador i l'Institut de Batxillerat. Els límits de la parellada de terra són un camí, «strata qui pergit a Guarnal», i un pou, «ipso puteo». Avui encara, al costat del passeig Panxita, s'hi troba el Pou Vell, per a altres dit Dolç, que a la documentació del segle XIII s'esmenta amb el nom de «puteo veteris», situat en aquest indret. La manca de pous a la vila i el fet que s'hagi mantingut al llarg dels segles sense assecar-se fa que creiem que es tractaria del mateix.

Cal contraposar un altre document a aquesta primera notícia, també de la mateixa època: és una donació feta pels comtes Ramon Berenguer I i Almodis, casats des de l'any 1052 al 1071, d'una quadra de terra erma. El fet que s'hi trobi una peça sense conrear no indica que fos una àrea sense artigar. Font Rius afirma que es tractava d'una zona de repoblació de terres ermes.¹⁷¹ D'altres autors van encara més lluny en afirmar que es tractava d'una zona despoblada, arribant fins i tot a apamar-la.¹⁸¹ El concepte «repoblació» s'ha d'entendre tal i com Menéndez Pidal¹⁹¹ ho va fer per a la Meseta: «populari» vol dir introduir un nou territori als esquemes d'organització econòmica i política, en el nostre cas sota el comtat de Barcelona. Aquesta idea es fa evident en la nostra documentació i la trobem en els documents de principis del segle XIII.

Castell de Castellet, al qual ha estat sempre tan lligat l'Arboç fins i tot geogràficament (foto M. Mercè Farré i Huguet - 1983).

En la concessió del mercat,⁽²⁰⁾ el rei Pere el Catòlic ens parla de «*in villa mea, noviter populanda*». Un altre exemple d'això mateix és la donació de dues quarterades de terra a la partida de Moratones. Allí veiem que el rei havia nomenat Ferrer de Girona batlle i «*populator ex parte domini regis*» i que per aquest poder rebia el seu fill Bernat «*per populatorem de Arbucio*».⁽²¹⁾

Aquest document del segle XI apareix datat per Font i Rius⁽¹⁷⁾ al 1060. Però l'original, que és un trasllat que hi ha en el «Cartulari del Temple», foli 59 vers inclòs a la secció de Varia Cancilleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, no té cap data. Com a referències cronològiques només tenim el casament del comte Ramon Berenguer I i la comtessa Almuç (1052-1071) i el personatge que rep la donació, Ramon Arnau, del qual no hem pogut esbrinar res.

4.- DOCUMENTS DEL SEGLE XII

Des de l'any 1061 fins a la primera meitat del segle XIII ens trobem amb un ampli buit documental. D'aquest segle hem trobat només tres documents. Tot això fa impossible fer un seguiment adient a l'evolució de la història de l'Arboç.

Els dos primers documents són els testaments de Roger, clergue de la catedral; l'altre restant és l'esponsalici del rei Alfons I amb Sança de Castella.

El primer testament, que data el 5 de març de 1136,¹²² és atorgat per Roger, canonge de la Seu de Barcelona, que fa donació a la canongia d'un alou, el qual, segons diu a l'epígraf, és molt gran, i que inclou les següents afrontacions: «*a torrente Castrivetuli usque ad pratum de Guarnal et de termino de Bagnariis usque ad rieram de Castelet*». Curiosament els límits es corresponen gairebé amb els actuals de l'Arboç. Donava tot això, menys un petit tros de terra que deixa a Sant Julià de l'Arboç i una vinya, que va plantar Guerau, situada davant de «*Puol Guisan*», per a la lluminària d'aquesta església. Per a l'estudi de la història local és important l'aparició de la primera menció de l'església de Sant Julià. Apareix el topònim Pujol Guisà on hi haurà una ermita al segle XIII amb el nom de Santa Maria, que perdurà fins al segle passat, però essent més coneguda sota l'advocació de Santa Llúcia.¹²³

El segon testament, datat al 3 d'agost de 1138,¹²⁴ únicament recull aquesta donació a Sant Julià de l'Arboç i no hi ha cap més altra referència, ni a l'alou molt gran ni a uns esplets que apareixen en el primer.

En aquests primers documents, tal vegada com en el pergamí de l'any 1061, podem veure-hi que el conreu de la vinya té una tradició important en aquesta zona.

No sabem com va arribar a mans del domini regi la vila de l'Arboç, però en el darrer document d'aquest segle, amb data del 18 de gener de 1174,¹²⁵ que és l'esponsalici del rei Alfons I amb Sança de Castella, hi apareix la donació d'un seguit de poblacions i d'altres drets, entre les quals hi ha Vilafranca, Avinyonet i l'Arboç, que

es troben totes tres al Penedès, diu el text. És a partir d'això que podem considerar l'Arboç unit al patrimoni regi; hi restarà sempre, tret d'un curt període entre finals del segle XIII i principi del XIV.

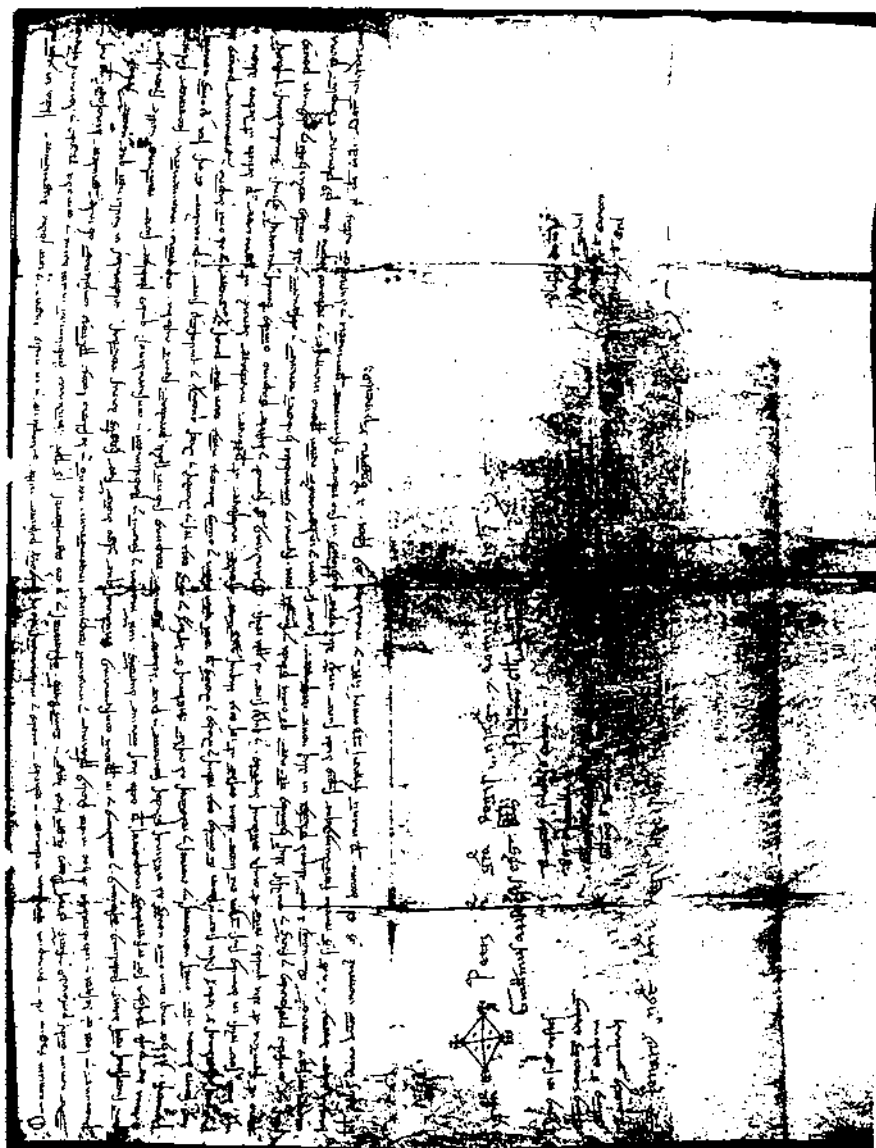
5.- AFERMAMENT DEL PODER REGI A L'ARBOÇ

La documentació de principis del XIII de l'Arboç ens situa en un moment de desvetilament econòmic. Hem escollit per estudiar aquest fenomen, fonamentalment, set documents seleccionats per nosaltres per aquest motiu. Encara resten documents per a un altre estudi que no ens desdiem de fer.

Aquest és causa i conseqüència de la transformació social del segle XII que implica un canvi en el sistema feudal, ara revitalitzat pels processos d'expansió i diversificació del feudalisme. Paral·lel a tot això hi ha un procés d'intensificació del poblament que es veu pel suposat lliurament de la carta-pobla. Diem suposat perquè no es conserva, però en trobem referències. La menció d'aquesta apareix en la donació de Ferrer de Girona, batlle, al seu fill Bernat, abans esmentada,⁽²¹⁾ i diu així: «*et quia dominus rex delit mihi potestatem cum carta sigilata quod stablimenta que ego facerem in predicta baiulia semper habeant valorem ex partem suam*».

El primer d'aquests documents⁽²⁰⁾ és l'establiment de mercat a l'Arboç, cada dimarts, datat entre 1202-1203. El monarca estén la seva protecció per a tothom que hi participi. La sanció per a qui no ho respecti és de 1.000 morabatins alfonsins o auris. La creació del mercat era una regalia en els regnes cristians peninsulars i, per tant, el rei es beneficiava de la proliferació d'aquests. Per això podem explicar el contingut del segon document que esmentem d'aquest segle,⁽²⁶⁾ de 29 de maig de 1208. Per enfortir i desenvolupar el dit mercat, el rei Pere el Catòlic en aquest document pren la mesura d'obligar els habitants de Vilafranca del Penedès que vagin al mercat de l'Arboç, els dimarts de cada setmana, sots pena de 10 sous als infractors.

A més a més, aquest darrer és interessant per dos aspectes de caire institucional: el primer perquè hi apareix, per primer cop, la concessió a l'Arboç del privilegi de no ésser alienada mai la vila del

Concessió de Pere I de vuit dies de fires anuals, a comptar vuit dies després de Pasqua de Resurrecció.
(A.C.A. Diversos. Locales. L'Arboç, pergami 2).

patrimoni regi. En segon lloc perquè entre els signants es troba la persona de Ferrer de Girona, com a batlle de l'Arboç, que representa la primera menció al càrrec de batlle de la vila.

El batlle del rei, com era aquest, s'encarregava de defensar els interessos del monarca i intervenia en l'administració de justícia per assegurar la percepció dels drets corresponents.⁽²⁷⁾

Força interessant ens sembla l'estudi d'aquest personatge, Ferrer de Girona. Però les limitacions del present estudi ens impedeixen d'aprofundir-hi. Només citar un document pel qual Ramon de Coll i Ferrer de Girona concedeixen un forn nou a Bertran de Vallmoll.⁽²⁸⁾ Per aquest document de 1 de juliol de 1205 sabem que Ferrer de Girona era batlle de Vilafranca del Penedès. Tot això permetria reduir l'espai de temps per a la concessió de l'enigmàtica i desconeguda cartapobla, entre 1205 i 1211.

El darrer document que hem escollit és del 20 de març de 1211 i constitueix el lliurament de fira per a l'Arboç de la mà de Pere el Catòlic.⁽²⁹⁾ L'estableix vuit dies després de Pasqua de Resurrecció i seguint el costum de la fira de Vilafranca del Penedès. El mateix document ens parla que es tracta d'una zona on es desenvolupen «*nundinarum stabilimenta bona et comoda*».

L'activitat comercial era molt important a la zona, on sobresurt la fira de Vilafranca; en paraules de Carme Batlle: «... l'esmentada fira era la més important de les fires catalanes i la de més renom al sud de França; hi acudien bastants mercaders de Llenguadoc, i significava per tant una considerable recaptació d'impostos.»⁽³⁰⁾

Altres factors de desenvolupament econòmic que cal tenir en compte són: la proximitat a Barcelona i al litoral, i la ubicació en una tradicional via de pas, de l'antiga Via Augusta, juntament amb una altra molt important cap a Lleida, la Mercadera, que creuava el Penedès. Josep M. Masachs diu: «De les vies secundàries, la de Barcelona a Lleida a través del Penedès i la Segarra, titulada llavors, com hem dit abans, via mercadera, esdevé la més important, i supera fins i tot en trànsit la Via Augusta, per ésser la més utilitzada pels mercaders que assistien a la Fira de Vilafranca o anaven de pas cap a l'interior de la península».⁽³¹⁾

Però cal recordar que als territoris de la província de la Corona d'Aragó, on era constant el tràfic de mercaderies, la fira ocupava un paper secundari si es compara amb els regnes de Castella i Lleó, on va ser el centre de tota activitat comercial.⁽³²⁾ El fet que a la Corona d'Aragó fos molt actiu el comerç va fer que les fires fossin centres per al comerç local.

La documentació deixa ben clar que, lluny de ser una àrea repoblada definitivament a principis del XIII, en aquesta època ja gaudia de vitalitat econòmica i el monarca procurà beneficiar-se'n i controlar-ho.

Aquestes donacions reials poden ser més aviat ratificacions i reconeixements d'una realitat de fet, que no pas una implantació de bell nou.

Per cloure la nostra comunicació parlarem d'un document, de data 31 de maig de 1211,⁽³³⁾ la concessió d'una carta de llibertats («*diberalitates*»), als habitants de la vila de l'Arboç, donant-los la possibilitat de dirimir entre ells els plets abans d'anar a «*curia*» (cort),⁽³⁴⁾ i a més es marquen els camins o llocs de pas per pasturar els ramats. El que més ens interessa ara d'aquest document és el fet que Ferrer de Girona ens mostra que la funció del batlle, a més de representar el rei i administrar justícia, porta pel seu mateix tarannà implícit la funció d'ésser generador de dret.

Jaume I, amb el privilegi de no pagar la lleuda ni altres drets, amb data 1 de desembre de 1228⁽³⁵⁾ i amb el privilegi de poder arreglar els carrers sense pagar res, amb data 19 d'agost de 1261,⁽³⁶⁾ arrodonirà l'obra duta a terme pel seu antecessor i pare, Pere I. Però, l'empremta de les tasques del batlle Ferrer de Girona i del propi monarca, Pere el Catòlic, varen ésser tan fortes que, creiem, condicionaren notablement el desenvolupament jurídic, econòmic i social de la vila de l'Arboç fins a finals de la Baixa Edat Mitjana.

6.- APÈNDIX DOCUMENTAL

Document 1

A.C.A. Varia Cancill., 1, fol. 59 v. (1052-1071)?

Donació del comte Ramon Berenguer I i la comtessa Almuç, a Ramon Arnau d'una terra erma que li diuen Arboç.

Item translatum carte donacionis facte per Raimundum Berengarium, comitem et Almuç, comitissam, uxor suam, Raimundo Arnaldi / de quadra una de suo domenge in terra herma que vocant Arboç, ad suum proprium alodem exceptus / medietatem de domino qui inde exierit quem ibi retinent ad suum domenge.

Document 2

A.C.A. Ramon Berenguer I, perg. 272. 6 d'abril 1061.

Venda de Ramon Bernat a Bonfill Miró, Guitard Borrell i Guillem (Oliba?), de tres mujades de vinya i una parellada de terra situades al comtat de Barcelona, dins del terme de Castellet, a l'Arboç.

In nomine Domini. Raimundus, proli Bernardi, donator vel vinditor sum tibi Bonifilius Miro et Guitardus Borrello et Guilielmus (Oliba?), / emptores. Per hanc scriptura vindiccionis mee vindo modiatas ill de vineas et parielada I de terra, qui advenit mihi per donacione / de patri meo, domino Bernadus Auger ait que ullasque voces. Est namque predicta alaudia in comitatum Barchinona, in terminio de Kastelet, in Arbucio. / Abent namque affrontaciones ipsas vineas: a parte oriente, in vineas de Guilabert Isarn, condus, qui sunt de Orumberga; a parte meridie, affrontat in alaudia / de Guilielmus Lopardi, condus, et de occiduo, in vineas de Enego et de circi, in strata publica vel in ipsa Serra. Et ipsa terra affrontat: de oriente, in strata / qui pergit a Guarnal et de meridie, in vineas de domino Bernard Auger; et de occiduo et de circi, in alaude de Guilielm Lopard, condus, vel in ipso puteo. / Quantum infra istarum affrontaciones includunt sic vindo vobis ista alaudia supra scripta ab intecum cum exiis et regressiis earum. In propter / precio placibile: egua I et suo puli. Et est manifestum quem vero predicta hec omnia de meo iuro trado in vestra potestate. Decimis et primiciis / detis omnisque tempore as ipsum kastrum de Arbucio, alium censum vobis non requiro set francum et solidum abeatis sine ulla perturbacione vel inque- / -tudine, quomodo karta franchitatis debet consistere. Quod si ego, donator, aut ullusque omo quis contra hanc ista karta vindic- / -cionis venerint pro inrumpenduos aut inquietare voluerit non hoc

valeat vindicare quod requirit set in duplo vobis com- / -ponat aut componam cum sua melioracione et in antea ista karta non sit disrupta set semper sit firma et inconvulsa permaneat / omnique tempore. Actum est hoc VIII idus aprilii anno II Philipi regi regnet + Bernardus. / Sig- + -num Raimundi Bernardi. Et nos qui ista karta rogavimus scribere et firmavimus et firmare rogavimus. / Sig- + -num Guilielmi Bernard. Sig- + -num Bernardus Bonefilii. / Sig- + -num Eriman. Sig- +. / Raimundus, scripset + die et anno qui supra (calderó).

Document 3

A.C.A. D.L. L'Arboç, perg. 2. 20 de març 1211.

Concessió de Pere I de vuit dies de fires anuals, a comptar vuit dies després de Pasqua de Resurrecció.

Quoniam regum est et principum terram suam meliorare et redditibus et exitibus et melioramentis modis quibuscumque possunt iuste exampliare et in melius augere et toto studio augmentare. Idcirco in Christi nomine. / Sit notum cunctis, presentibus et futuris, quod nos Petrus, Dei gratia, rex Aragonum et comes Barchinone, considerantes et pro certo cognoscentes quod propter nundinarum stabilimenta multa bona et comoda regibus et dominis terrarum / proveniunt et loca et deserta et inhabilita ob hoc multo facilius populantur et maximum recipiunt incrementum nec non et desolatio locorum populorum consolatione ob inde gaudere dinoscitur. Per nos et / omnes succedores nostros damus, stabilimus, contituimus et concedimus et, in perpetuum, confirmamus nundinas que ulgo (sic) dicuntur fire, singulis annis tenendas et celebrandas in villa nostra que vocatur Arboz ab / octava die post Pascha Sancte Resurrectionis incipientes, per octo dies continue duraturas iuxta modum et formam et stabilimenta et consuetudines quibus stabilite sunt nundine Villefranche de / Penitensi. Ad hec itaque cum omnis veniens ad nundinas predictas securitate et pace debeat congaudere recipimus sub nostra speciali protectione, firmam custodia, emparantia, mantenentia, securitate, salutate / atque securo ducatu nostro mones venientes, et euntes, et redeuntes ad aedem nundinas de Arboz et omnes eorum res et mercaturas et merces quecumque et qualescumque sint et portaverint cum eis. Ita quod omnes venientes ad /

predictas nundinas de Arboz salvi sint et securi cum omnibus eorum rebus et mercibus et mercaturis per totam terram nostram et omnium amicorum nostrorum tam tempore pacis quam guerre. Et ab omni dampno et gravamine penitus alieni / usque dum sint reversi in domibus suis. Non enim liceat alicui eosdem vel res eorum aliquas aggravare, offendere, molestare vel perturbare, marchare, detinere vel pignorare pro delicto vel debito alieno ad / proprio vel firmancia vel alia qualibus ratione vel causa nundinis durantibus et quousque sint ad propria reversi. Mandamus ergo firmiter et districte percipimus omnibus baiulis et vicariis, merinis, zavalmedinis, iusticiis, iu- / -ratis et confratribus, presentibus et futuris, et universis aliis hominibus terre nostre quod omnia predicta et singula rata firma et inmutabilia habeant, teneant et observent et ab omnibus teneri, haberi et observari penitus fa- / -ciant ut superius continetur. Quicumque vero contra aliquid predictorum in aliquo venire attemptaret sciat se iram et indignationem nostram perpetuo incurrisse et restituto dampno illato prius plenarie in duplum pena / duorum milium aureorum a nobis sine remedio ferendum. Et que superius dicta sunt unquam aliquo tempore nichilominus in suo robore et firmitate permanentia et duratura esse volumus per secula cuncta. Datum Ylerde XIII / kalendas aprilis anno Dominice Incarnationis M^o CC^o decimo, per manum Ferrarii, notarii nostri et mandato eius scripta a Berengarius de Parietibus, (calderó) / Signum + Petri, Dei gratia, regis Aragonie et comitis Barchinone. (calderó) / Guilielmus, Ausonensis episcopus + (calderó). Sig- + -num Guilielmi Durfortis (calderó). / Huius rei sunt testes: Raimundus Fulconis de Cardona. Guilielmus de Odena. Blaschus Romei. / Guilielmus vicecomes Cardone. Bernardus de Portella. Arnaldus de Timor. Assalitus de Gudal. / Guilielmus de Cardona. Guilielmus de Calders. Poncius de Anglerolla. Martinus de Caneto. / Raimundus Gaucerandi. Guilielmus de Guardia. Gaufredus Guilaberti. Poncius de Eril. / Ego, Ferrarius, notarii domini regis, hoc scribi fecit mandato ipsius loco et die et anno prefixis. (calderons).

NOTES

- (1) IGLÉSIES I FORT, JOSEP: «La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià». Col·lec. *Episodis de la Història* n. 40. Barcelona, 1963. pàg. 7.

- (2) FONT RIUS, JOSEP M.: *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, II. Estudio Apéndice al volumen I. C.S.I.C. Madrid-Barcelona, 1983, pàgs. 79-80.
- (3) SALRACH, JOSEP M.: «El procés de feudalització (segles III-XII)», volum II, de *Història de Catalunya* (dirigida per Pierre Vilar). Edicions 62. Barcelona, 1987, pàg. 295.
- (4) FONT RIUS, JOSÉ M.: *Ibidem*, pàg. 88-94.
- (5) McCRANK, LAWRENCE J.: «La restauración eclesiástica y reconquista en la Cataluña del siglo XI: Ramón Berenguer I y la sede de Tarragona». *ANALECTA SACRA TARRACONENSIA*, vols. 49-50, Barcelona, 1976-1977, pàg. 11.
- (6) A.C.A. Ramon Berenguer I, perg. 9, doc. 492. Publicat per MIQUEL I ROSSELL, FRANCISCO: *Liber Feudorum Maior*. C.S.I.C. Barcelona, 1945, vol. I, pàg. 525.
- (7) SALRACH, JOSEP M.: *Història dels Països Catalans*, 1.- *Dels orígens a 1714*. EDHASA. Barcelona, 1982, 2.ª pàgs. 341-342.
- (8) A.C.B. *Liber Antiquitatum IV*, fol. 110 r-v., doc. 277.
- (9) VIAPLANA I CORNET, GAJETÀ: «Notes històriques de la Parròquia i vila d'Arbós». Fullet de *Badalota*. Impremta Ramon. Vendrell, 1922-1927, pàg. 7.
- (10) LLORAC I SANTIS, SALVADOR: *El Penedès durant el període romànic*. Autor. Sant Sadurn d'Anoia, 1984, pàg. 179.
- (11) A.C.A. Ramon Berenguer I, pergami 272.
- (12) Això es correspondria aproximadament a 1,9 ha.
- (13) Datat 27 de febrer. A.C.A. Ramon Berenguer I, pergami 486.
- (14) A.C.A. Ramon Berenguer II, pergami 9. Publicat per MIQUEL I ROSSELL, FRANCISCO: *idem* 6, pàgs. 524-7.
- (15) LITTLE, LESTER K.: *Pobreza voluntaria y economia de beneficio en la Europa medieval*. Taurus. Madrid, 1983, pàg. 15 i ss.
- (16) BONNASSIE, PIERRE: *Catalunya mil anys enrera*, volum I. Economia i societat pre-feudal. Edicions 62. Barcelona, 1979, pàg. 151-152.
- (17) FONT RIUS, JOSÉ M.: *Ibidem*, pàg. 93.
- (18) McCRANK, LAWRENCE J.: *Ibidem*, pàgs. 8-9. Diu: «La franja de tierra des poblada que había sido de cincuenta y ocho kilómetros de anchura durante Borrell, había quedado reducida a dieciséis kilómetros de tierra desocupada, entre los ríos Francolí y Gayá, durante Ramón Borrell».
- (19) MENÉNDEZ PIDAL, RAMÓN: «Repoblación y tradición en la cuenca del Duero», a *Enciclopedia Lingüística Hispánica*, I. Madrid, 1960, XXIX-LVII.
- (20) A.C.A. Diversos. Locals. L'Arboç, pergami 1 (trasllat de 2 de maig de 1559), i del mateix fons al volum 10 (*Llibre Vermell*), foli 1.
- (21) A.H.N. Clero, carpeta 2774, pergami 12. 15 gener 1211.
- (22) A.C.B. *Liber Antiquitatum IV*, foli 84 r-v., doc. 221.
- (23) MAS I DOMÈNECH, JOSEP: *Notes històriques del Bisbat de Barcelona. Antiguitat d'algunes esglésies del Bisbat de Barcelona*. 1.ª part. Volum XIII. Tipografia Catòlica Pontifícia. Barcelona, 1921, pàgs. 64-67.
- (24) A.C.B. *Liber Antiquitatum IV*, foli 84 v-85, doc. 222.
- (25) A.C.A. Alfons I, pergami 146.

- (26) A.C.A. Diversos. Locales. L'Arboç, vol. 10 (*Ll. V.*), foli 1 v.
- (27) LALINDE ABADÍA, JESÚS: *La jurisdicción real inferior en Cataluña* («corts, veguers, batlles»). Ayuntamiento de Barcelona, 1966, pàg. 89.
- (28) A.C.A. Pere I, pergami 215.
- (29) A.C.A. Diversos. Locales. L'Arboç, pergami 2.
- (30) BATLLE I GALLART, CARMÉ: «Sobre la fira de Barcelona (segle XIII)». *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad, XVII*, Barcelona, 1977, pàg. 131.
- (31) MASACHS I BOLET, JOSEP M.: «Els vells camins del Penedès». *Miscel·lània Penedesenca, II*. Vilafranca del Penedès, 1979, pàg. 131.
- (32) VALDEAVELLANO, LUIS G. de: *Curso de Historia de las Instituciones españolas*. Alianza Editorial, Madrid, 1982, 6.ª, pàgs. 275-276.
- (33) FONT RIUS, JOSEP M.: *Ibidem*, pàgs. 693-694 (doc. 402).
- (34) LALINDE ABADÍA, JESÚS: *Ibidem*, pàgs. 79-82.
- (35) A.C.A. Diversos. Locales. L'Arboç, pergami 18 i vol. 10 (*Ll. V.*), fol. 1 i 5.
- (36) A.C.A. Diversos. Locales. L'Arboç, pergami 24 i vol. 10 (*Ll. V.*), fol. 3 i 6.

ABREVIATURES

A.C.A. = Arxiu de la Corona d'Aragó. Barcelona.

A.C.B. = Arxiu de la Catedral de Barcelona.

A.H.N. = Archivo Histórico Nacional. Madrid.

C.S.I.C. = Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

LL. V. = Llibre Vermell de l'Arboç. Cartulari, volum 10, de la secció Diversos. Locales de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
